

Amit megőriz az emlékezet

Téri Árpád színháza (1950–1957)

A debreceni Csokonai Színház államosításakor (1949) Horváth Jenő volt a színház igazgatója. Egy év múlva Téri Árpád színművész, a Nemzeti Színház tagja kapott megbízást a vezetésre. Téri színiakadémiát végzett, vidéki színházakban játszott pályája kezdetén, majd a katonaság és a hadifogság következett. 1948-ban tért haza, és a Nemzeti Színházban játszott kisebb szerepeket. Nem volt különösen ismert a magyar színházi életben. Amikor Debrecenbe jött, sokan fenntartással, fanyalgással fogadták. Viszont miután 1957-ben Budapestre távozott, Boda István, a *Napló* újságírója azt írta róla többek között, hogy: „Téri nagy színházat csinált Debrecenben.” Ő maga pedig 1955-ben mondta egyik nyilatkozatában: „az utolsó öt esztendő volt életem legnehezebb, leggazdagabb időszaká”.

Milyen is volt a Csokonai Színház életének az a fejezete, amely eltéphetetlen szálakkal kötődik Téri Árpádhoz? Mi tette ezeket az éveket a teátrum életének olyan periódusává, amely kiemelte a debreceni színjátszást a közepszerből, a bizonytalanságból, és ismertté tette az egész országban? Sikerral szerepelt a debreceni Csokonai Színház társulata évről évre a vidéki színházak találkozásán (fesztiválján), s olyan előadásokat hozott létre, amelyek még évtizedek múltán is élénken éltek és élnek az idősebb színházba járók emlékezetében. Neves színikritikusok gyakran látogattak el akkoriban Debrecenbe egy-egy színészi alakítás, előadás kedvéért. Ezek az esztendők ma már mítosszá emelkedtek.

Milyen ilyen is volt Téri Árpád színháza?

Az új igazgató a társulatépítést tartotta legfontosabb feladatának. Színészeit, rendezőit maga választotta, hívta, hozta Debrecenbe. Ekkor került a városba a szakma nagy tehetségének tartott, kiváló Vámos László, majd Lendvay Ferenc, Berényi Gábor stb. rendezők. Érdekesség, hogy 1950–52 között több színész is

FILEP TIBOR (1935) újságíró, történész. Az 1956-os forradalom debreceni és megyei történetét több kötetben, filmen feldolgozta. Legutóbbi munkája: *A politikai rendőrség Hajdú-Biharban, 1957–1989 - III/III* (2011).

rendezett (Solti Bertalan, Kautzky József stb.) Rövid idő alatt az igazgató remek társulatot hozott össze A fiatal generációt Soós Imre, Szentessy János, Zenthe Ferenc, Örkényi Éva, Andaházy Margit, Mensáros László, Márkus László képviselték. A csapatnak olyan, már ismert, jó képességű és jó nevű színészek alkották a gerincét: mint Bicskey Károly, Thuróczy Gyula, Solti Bertalan, Hotti Éva, Fogarassy Mária, Angyal Sándor, Bángyörgyi Károly, Selmeczi Mihály. Voltak kiváló karakterszínészek is a társulatban, például Tyll Attila, Novák István, aki később a színház vezető művészei közé tartozott, de ekkor még kisebb feladatokat kapott.

Debrecenben kezdte színészi pályafutását Latinovits Zoltán is a XX. századi magyar színjátszás óriása, a színészkirály. Téri Árpád a mérnöki diplomával rendelkező fiatalembert segédszínésznek szerződtette 1956 nyarán. Kisebbszerepeket kapott, de a szezon végén már látszott, hogy óriási tehetség. De a Téri-korszakban csak egy villanásnyi még a jelenléte. (Rövid idő múlva, 1957-ben már minden kritikus felismerte, hogy óriási, senkihez sem hasonlítható tehetség.) Már akkor is szívesen mondott verset, egy irodalmi esten hallottam őt először verset mondani. Kosztolányi *Hajnali részegségét* egy fekete zongorára hajolva, megrendítően sajátos atmoszférát árasztva tolmácsolta. Nem sokkal halála előtt, a Kossuth Egyetemen láttam 1976 tavaszán Ady- és Petőfi-verseket mondani, Tolcsvayékkal vendégszerepelt.

Feltétlenül meg kell említeni az 1953-ban megszületett önálló debreceni operát. Kiváló tagjai: Balogh Éva, Virágos Mihály, Lothár Miklós, Oszvald Gyula, Blum Tamás karnagy és Vámos László, akit rendkívül igényes és pontos operarendezései jellemeztek. Az önálló debreceni opera megszületésétől és a továbbiakban is Debrecen kulturális életének meghatározó tényezőjévé emelkedett.

Soós Imre már sikeres filmfőszerepek után érkezett Debrecenbe 1952-ben, sokat filmezett, 1955-ben Budapestre szerződött. Rövid ideig a társulat tagja volt 1956-ban Görbe János is, aki akkor a magyar filmekben a népi figurák népszerű alakja volt. Hogy milyen volt ennek a társulatnak a művészi ereje? Érdemes tagjainak későbbi pályáját felidézni. Zenthe Ferenc Budapestre szerződve (1952) nemcsak a színpadon, hanem filmekben, sorozatok sokaságában játszott, többszörösen kitüntetett, népszerű művészé, a Nemzet Színészevé emelkedett. Márkus László táncos komikusnak szerződött (1951). Hihetetlenül kedélyes, vibráló játéka, stílusa hamar közönségkedvencé tette. De már kapott jelentős feladatokat is itt (Claudius a *Hamlet*ben). Az ország egyik legkedveltebb színművészévé vált a Madách Színházban. Mensáros László nevét 1956 nyarán megismerte az egész ország, s 1956 után a börtön, majd Szolnok és a Madách következett. Solti Bertalan már Debrecenben Kossuth-díjas színész volt. A teljes névsor közlésére nincs módunk.

Téri Árpádot, akik eddig írtak róla, kiváló szervezőnek és színészpedagógusnak minősítették. Nem véletlenül. Szívesen szerződtetett olyan színészeket, akik nemcsak játékkal tűntek ki, hanem énekhangjukkal is. Például Bicskey Ká-

roly, aki szinte egy időben játszotta Othellót és a *Luxemburg grófia* bonviván szerepét. Nem ragaszkodott a színészi diplomához Téri, ha bárhol tehetséget látott, szerződtette. Így többek között a fiatal, tehetséges Szentessy Jánost, a fogásból hazatérő Lothár Miklóst és másokat. Szentessy Jánosról feltétlenül meg kell emlékezni. Őt méltatlanul elfelejtették. A munkás színjátszásból kiemelkedő művész nemcsak szép énekhangjával, hanem előadásról előadásra fejlődő, elmélyülő játékaival tűnt ki. Tragikus körülmények között vesztette életét, Mercurio és Bagó alakításai azonban megőrizték a nevét és emlékét. Az igazgató és Vámos László társulatépítésének fontos szempontja volt a színész sokoldalúsága és a képesség kibontakozásának ígérete.

A magyar kultúrpolitika a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején több kiváló színészt büntetett, parancsolt le a színpadról, illetve mellőzött második világháború alatti és előtti közszerepléséért. Téri az osztályszempontú ítéleteket építette a társulathoz, Simor Erzsit, Hámori Imrét és másokat, valamint olyan művészeket, akik számára menedéket jelentett Debrecen. Szülei kitelepítése okán érkezett Márkus László és a „flekkesnek” tekintett Mensáros László. Mindezek közrejátszottak abban, hogy ha a színház vezetői nem is tudtak nagy szerepeket ígérni mindenkinek, fokozatosan építették a társulatukat. A napi politikához kapcsolódó sematikus „kurzusdrámák” műsorra tűzését nem kerülhette el a színház, de Téri ezeket felhasználta arra, hogy színészei mestersegbeli tudásukat tökéletesíthessék, és alázattal játszották ezeknek a fércműveknek a figuráit. Sárközy Zoltán említette egyszer nekem, hogy Téri azzal biztatta Mensárost, hogy ahhoz, hogy Hamlet lehess, el kell játszani a *Villa a mellékutcában* egyik epizódját is (Mike tanácsos).

A társulatról szólva ki kell emelni a fiatal, rendkívül művelt, fantáziadús Vámos László rendezőt. A Téri-korszak nélküle nem lett volna. Rendezései nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a Csokonai Színház nagy produkciói megszülettek. Akár klasszikus műveket, akár operettet, akár operát állított színpadra, munkái, rendezései egyediak voltak. Operarendezései szinte forradalmat jelentettek, nála nemcsak az áriák művészi tolmácsolása, hanem az énekhang, a zenének, a színészek játékaának ötvözete jellemezte produkcióit. Ebben persze nagy szerepe volt Blum Tamás karmesternek is. Említenünk fontos, hogy Téri Árpád nemcsak kiváló színházigazgató volt, hanem jelentős szerepeket is játszott, sőt rendezései is kivívták a szakma elismerését. Pl. rendezte a nagysikerű *Hamletet* (1956). Vállalta a kurzusdrámák színrevitelét, rendezte azok némelyikét, és játszott is bennük. De alakította Kossuthot a *Fáklyalángban*, Jágót az *Othellóban*, von Walter kancellárt az *Ármány és szerelemben*, Kátóna Bánk Bánját.

Ki a megmondhatója, hogy 1957 után miért tört meg a pályája, hiszen sem igazgatóként, sem színészként már nem tudott maradandót alkotni. (Debrecenből eltávozva egy évig a Madách Színház igazgatója is volt.) Aztán a Nemzeti, Szolnok, majd a József Attila színház. Aztán egy súlyos műtét, majd szívének gyengülése súlyosbította egyre betegségét (1982-ben hunyt el).

Shakespeare, Schiller, Illyés Gyula

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a Téri-Vámosi-korszak szinte minden előadását megnézhettem tinédzserként, középiskolás diákként, egyetemi hallgatóként. Nyolcadik általános iskolás koromban láttam először színházat belülről. Az első előadások, amelyek megmaradtak emlékezetemben: Katona *Bánk bánja* és a *Szabad szél* című operett voltak. Számos produkció, színészi alakítás elevenen él bennem a mai napig.

Akkor még nem volt agyonbérletezve a színház, s a Református Kollégiumban, majd az egyetemen valóságos színházi láz tört ki, és szervezett formában, olcsón lehetett diákjegyet venni. Ezért aztán amit lehetett, megnéztünk. Előszörban a színház Shakespeare-bemutatóit kell említenem: *Szentivánéji álmom*, *Othello*, *Rómeó és Júlia*, *Hamlet*, *Sok hűhó semmiért*. Magyartanárom, dr. Nagy János azt tanácsolta: a bemutatók előtt olvassam el a Shakespeare-drámákat. Hallgattam rá, s olyan színházba járó diák voltam, aki ha mást nem, a cselekményt már megismerte. Nézve a darabokat megfogott a látvány, az előadás, a színészek érthető és tagolt szövegmondása (ami ma már bizony nagyon ritka), az írott mű megbecsülése. Akkoriban a Csokonai Színház nyáron egy-egy produkcióját a nagyerdei szabadtéri színpadon mutatta be. Így a *Szentivánéji álmom* is ott került színre. Puckot, amit egyébként női szerepnek tartottak, Zenthe Ferenc játszotta sajátosan akrobatikus mutatványokkal. Ezt követően a kőszínházban az *Othello* következett. Akkor még nem volt forgószínpad (talán félforgós volt), a szünetekben a változó helyszínek miatt újra kellett díszletezni, ez sok időt vett igénybe. Némelyik előadás hosszúra nyúlt, hat órakor kezdődött, és éjfélkor végződött. Nekem akkor hibátlan és pontos produkciónak tűnt az *Othello*. Bicskey Károly játszotta a címszerepet – a színész kiváló mesterember volt, mindent tudott a színházról, eszköztára gazdag volt. Rövid ideig játszott akkor Debrecenben bonviván szerepeket is. A társulat egyik vezető színészeinek számított. Amikor a városból elment, szinte minden vidéki színházban játszott, többnyire Lendvay Ferencet, a kedvenc rendezőjét, mesterét követte, s a magyar vidéki színjátszás egyik meghatározó egyéniségévé vált. Bicskey mellett Téri Árpád Jágója kapta a legjobb kritikát. Minden előadás végén vastaps köszöntötte a produkciót, túlzás nélkül mondhatjuk a drámának „operett” sikere volt. A következő évadban már természetesen vettük, hogy a legfontosabb előadás a színházban valamelyik Shakespeare-dráma színrevitele. A legnagyobb visszhangja a *Rómeó és Júliának* volt: kettős szereposztásban játszották: Rómeót Soós Imre és Mensáros László, Júliát Andaházy Margit és Örkényi Éva játszotta. Kétféle Rómeó és kétféle Júlia. A darabot Vámos László rendezte. Egyébként Soós Imre játszott ugyan kurzusdarabokban, de aránylag keveset. Tény sajnos az is, hogy a közönség egy része fenntartással fogadta a paraszti sorból kiemelkedő színészzenit. Soós Imrének ez volt a nagy alakítása Debrecenben. Vámos László szép cikkében méltatta Soós Imre Rómeójának megszületését s örök értéket jelentő alakítását. De akadtak, akik művész beszédtechnikáját kárhoztatták.

Mi, fiatalok szerettük Soós Imrét, sajátos mosolya, mindig vidám tekintete, felizzó szenvedélye magával ragadott bennünket. Ebben a korszakban a Csokonai Színháznak a legnagyobb szakmai sikert a *Hamlet* jelentette, amelyet 1956 márciusában mutattak be. De már előzőleg az *Ármány és szerelem*, Gorkij *Éjjeli menedékhelye* is remek előadás volt. Az utóbbi kiváló színészi alakítások egész sorával, szinte minden szereplő remekelt. De az előadás iránti érdeklődés csekély volt. Mensáros László Hamletje azonban külön történet. Ő már Schiller *Ármány és szerelem* című drámájában is bizonyította kivételes színészi képességeit az előadást alaposan elmarasztaló helyi kritika ellenére (Obersovszky Gyula). A *Hamlet* mégis más volt. Csodáltuk Mensárost, különösen azt, ahogyan a nagy monológot elmondta. De alakításának finomhangolása, sokszínúsége mélysége intellektuális feszültséget árasztott a színpadon. Koczogh Ákos kritikájának néhány sorát idézem: „Hamlet a leggazdagabban motivált Shakespeare-hős, s Mensáros ezt a sokféleséget kitűnően előhívta. Ha anyját kérlelte tele gyermeki felelősséggel, ha a színészekkel tárgyalt komoly bölcsességgel, másutt meg egy világfi rafinériájával. S amikor háromévi távollét után vidáman megjelenik, hogy sodródik vissza Yorick koponyájával a kezében a komorságba, hogy készíti ezzel is elő a művészi alakítás hőstét a lét és nemlét határán tetteire.”

De kiváló volt Simor Erzsébet és főként addig táncos-komikus szerepkörben foglalkoztatott Márkus László súlyos alakítása. A *Hamlet* hat órákor kezdődött, a villamos tíz óráig járt, öt kilométert kellett gyalogolnunk, hogy hazaérjünk a Benczúr utcai diákszállóba. Leszkovszki Albin évfolyamtársam hatszor is megnézte a *Hamlet*-et. Én csak kétszer. Kritikusok, színházszerető emberek zarándokoltak el a Csokonai Színházba, hogy láthassák Mensáros *Hamlet*-jét. Egyszeri és megismételhetetlen volt a produkció. Az idők folyamán több *Hamlet* előadást láttam, de Mensáros *Hamlet*-jét, aki látta, az nem felejtheti el, én sem.

Az úgynevezett kurzusdrámák előadásai kihullottak az emlékezetemből, talán csak a *Nem magánügy* kellemes emlékem. Egy előadást azonban még szeretnék kiemelni. Illyés Gyula *Fáklyalángját*. Kossuthot Téri Árpád, Görgeyt Bángyörgyi Károly játszotta, Józsa Mihályt kettős szereposztásban Mádi Szabó Gábor és Soós Imre. A bemutató (1953. I. 6.) alig volt később, mint a Nemzeti Színház ősbemutatója (1952. XII. 12.). Ott Bessenyei Ferenc, Ungvári László és Bihari József fémjelezték a produkciót. Úgy gondolom – bár a pesti előadást később láttam, mint a Csokonai Színházét –, hogy a debreceni hasonló művészi értéket képviselt, mint a budapesti: Bángyörgyi Károly Görgeyje sokkal meggyőzőbb volt, mint Ungvárié. Józsa közhuszár szerepét pedig (kettős szereposztás volt) mindkét színész, Mádi Szabó Gábor és Soós Imre saját képére formálta. Az úgynevezett kurzusdrámák előadásaira nem érdemes szót vesztegetni, minden évadra jutott kettő-három. Felüdülés számba ment, ha zenés vígjáték került színre. A kiváló prózai előadások sora mellett Téri és Vámos visszalopták a magyar operettet a Csokonai Színházba. (A negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején csak szovjet operettet játszhattak a színházak. A *Szabad szél*, *Dohányon vett kapitány*, *Nyugtalan boldogság* stb.) Némelyiknek sikere is volt. De ami-

kor a *Luxemburg grófja* (1952), a *Cirkuszhercegnő* (1953), a *Csárdáskirálynő* (1954), a *Marica grófnő* (1957) színpadra kerülhetett, a nézőtér zsúfolásig megtelt, és elementáris taps fogadta az elnémított, népszerű dallamokat és a kiváló színészi játékot. Természetesen nem arról volt szó, hogy a színház változtatott volna értékrendjén, hanem a szórakoztatást is fontosnak tartotta, s ezért játszottak az operettek mellett sok zenés vígjátékot. Meg talán azért is, mert a betétdalok eltakarták a kurzusvígjátékok silányságát. Ha jól emlékszem, többen vitatták már akkor is – pl. Kardos Pál egyetemi tanár – az operettjátszás létjogosultságát és ez a vita olykor-olykor később is fellángolt. De akkor kétségtelen volt, hogy a közönség igényelte a magyar operetteket.

A *Luxemburg grófjában* Sir Basilt a remekül komédiázó, de magát mindig előtérbe helyező, a közönség tapsát szinte kiprovokáló Szedő Lajos játszotta. Néhány előadáson Vámos László ugrott Szedő szerepébe, mindkettőjüket láttam. Vámos mértéktartó és megfelelő mesterségbeli tudással, kisé távolságtartóan vitte színpadra a figuráját. Érdekes előadás volt a hallatlan gyenge szöveg ellenére a *Szabad szél*. A „művecskét” a vidáman komédiázó, rögtönző színészek – a matrózok – vitték sikerre. Én Szentessy Jánossal és Zenthe Ferencsel láttam, de tudom, hogy Solti Bertalan és Selmeczi Mihály kettőse is nagy közönségsikert aratott.

A műsor, a bemutatók

Ha most sok év után vetünk egy pillantást a Téri-Vámos-korszak programjára, műsortervére, azt eklektikusnak, zűrzavarosnak, kevés értéket hordozónak látjuk. Ha valamiféle átgondolt koncepciót keresünk az évadok műsorában, azt nem találjuk. Ha viszont felidézzük Magyarország akkori politikai és kulturális életét, a Rákosi-diktatúra éveit, majd a Nagy Imre nevéhez fűződő enyhülést hozó esztendőket, a Révai József nevével fémjelzett kultúrpolitikát, akkor már árnyaltabb a kép. Egyszerűen nem kérhetünk számon értékcentrikus műsortertvet. Hiszen akkor mindent – így a színházak műsorpolitikáját – az MDP határozott meg a mindenható Révai Józseffel az élen. A Csokonai Színház a többi vidéki színházhoz, sőt a fővárosi színházakhoz hasonlóan az engedélyezett klasszikusok mellett – azokat nem merték letiltani –, a szovjet kultúra felsőbbrendűségét bizonyítandó, kortárs szovjet darabokat játszott. További olyan kurzusdrámákat, amelyek a párt politikájának megfeleleltek, illetve a kapitalizmust elítélő propaganda- és tézisdrámákat játszottak, gyakran a nyugaton élő kommunista írók műveit. Néhányat megemlítünk ezek közül.

1950–51: Rachmanov: *Viharos alkonyat*; Mándi Éva: *Hétköznapok hősei*; Gyakanov: *Házasság hozománnyal*; Lavrenyov: *Amerika hangja*; Urbán Ernő: *Gála Anna diadala*; Szobko: *A második front mögött*; Davidoglu: *Bányászok*. 1951–52: Barna Tibor – Szabó László: *Csatorna a borzason*; Tabi László: *Piros sapkás kislány*; Urbán Ernő: *Tűzkeresztység*; *Az új ember kovácsa* (Makarenko regényének adaptációja); Fast: *Harminc ezüstpénz*. 1952–53: *Villa a mellékutcában*; Kornyejcsuk: *Ukrajna me-*

zőin. 1953–54: *Hamilton család*; Kornyeuscuk: *A nagy műtét*. 1954–55: Sólyom László: *Holnapra kiderül* stb. A színházaknak kényszerzubbonyban kellett táncolniuk: ezt jelzik a Csokonai Színház évadjainak műsortervei. Azért gondolom úgy, hogy nem a műsorterveket kell elemezni, hanem az előadásokat, a rendezői és színészi teljesítményeket. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy 1953 után Nagy Imre érkezésével eltűntek, megritkultak a kurzusdrámák, megnőtt az eredeti magyar művek bemutatóinak száma (pl. Móricz darabjai). Volt már egy másik kis színház, az Ady Endre Művelődési Otthonból kialakított játszóhely, a Kamaraszínház.

Az 1950-es években minden évben megrendezték a vidéki színházak fesztiválját, hogy a fórumon melyik színház milyen darabbal vesz részt, azt nem zsűri döntötte el, a színházak vitték legjobbnak tartott produkciójukat a fórumra. A Csokonai Színház először *A második front mögött*, *Othello*, *Nem magánügy* című darabokkal jelentkezett. 1954-ben Taar Ferenc helyi szerző drámáját, az *Aranygyűrűt* mutatták be, 1955-ben Schiller *Ármány és szerelem* című művét és Erkel operáját, a *Bánk bánt*. 1956-ban Gorkij *Éjjeli menedékhelyét* vitték a fesztiválra. A Csokonai Színház budapesti szerepléseivel országos elismerést vívott ki, egybehangzó volt a szakmai vélemény: a Csokonai Színház az ország legjobb vidéki színháza.

Színház és kritika

Az 1950-es évek elejétől kezdve Debrecenben az egy megye–egy napilap politikai döntés értelmében jelent meg: a *Néplap*. A megyei pártbizottság lapja írásainak döntő többsége az éleződő osztályharc jegyében születtek, a hatalom politikáját szolgálták. Kulturális cikk alig-alig jelent meg, ha mégis, azok kortárs-szovjet írók kisebb lélegzetű írásai voltak. Változás a Nagy Imre-érában, 1953. június–1955 tavasza között fedezhető fel. Egyébként a lap politikai harsona volt, gyűlöletkeltéssel telített frázisokkal tetézve. Annál is inkább figyelemreméltó, hogy míg az újságírók a kultúra többi területét elhanyagolták, a Csokonai Színház valamennyi bemutatója után színházkritika jelent meg. Az első számú ítéshoz Obersovsky Gyula számított, szám szerint ő jegyezte a legtöbb kritikát. De mellette mások is, így Kapusi Erzsébet és Fábian Sándor is méltatott egy-egy produkciót: 1955–56-tól kezdve viszont már Boda István jegyezte a korábbiaknál sokkal színvonalasabb, elemzőbb kritikákat. Meg kell említeni azonban azt is, hogy a megszületett operatársulat bemutatóit szeretettel, de pontos értékítéssel és minősítéssel Tóth Dénes karnagy elemezte. Ami ma már meglepőnek tűnik, a Shakespeare-bemutatókról viszont szinte kivétel nélkül Koczogh Ákos, a Kossuth Egyetem világirodalmi tanszékének docense írt.

A lap munkatársai többnyire eltekintettek a művek elemzésétől, azonnal, in medias res, a színészek munkáját elemezték aprólékos részletességgel, rendkívül szubjektíven, vitatható értékítéssel, olykor kedveskedve, máskor kioktatva

a művészeket. Obersovszky viszont legalább ismertette a mű tartalmát, s aztán tért rá a színészek munkájára. A *Néplap* kritikusa közel állt a színi mozgalomhoz, a Debrecenben akkor működő Sztanyiszlavszkij-stúdió tagja is volt. A társadalmi kérdésekkel foglalkozó drámákban igyekeztek megkövetelni, hogy az osztályharc szellemisége kellő hangsúlyt kapjon, s ahol lehetett, elvárták a szocializmus és a Szovjetunió értékeinek felmutatását. Koczogh Ákos kritikái más minőséget képviseltek. Az ő cikkeiben is háttérbe szorult a művek elemzése, a hangsúlyt az író által megrajzolt figura és a megírt monológok és dialógusok gondolatának színész általi megjelenítése kapott nagy hangsúlyt. Meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy az ötvenes évek színházkritikájában tetten érhető, hogy a kritikusok fontos elemnek tartották a díszleteket és a jelmezeket. Nem véletlenül. Ugyanis, a Téri-Vámos-korszak előadásai kitűnő díszleteikkel (Siki Emil) és a kifejező jelmezeikkel, maszkokkal (Zakar István) tudatosan törekedtek a látványosságra. Összességében a kritikák azt tükrözik, hogy a Csokonai Színház kiemelkedő előadásai színészeinek művészi teljesítménye révén évről évre emelkedett. Amikor tehát az 1950–57 közötti debreceni színházi életre visszatekintünk, azt állapíthatjuk meg, hogy a színház rangját, értékét elsősorban a klasszikus művek bemutatói jelentették. Voltak bukások is és nézhetetlen előadások, pl. *Csatorna a Borzason*, *Aranygyűrű*, *Piros sapkás kislány*... Most már bevallhatom, amit akkor senkinek sem mondtam: hogy ezeket az előadásokat otthagytam, mert untam, és élvezhetetlennek tartottam.

A színházi étellel az ötvenes évek közepétől már a Városi Tanács is foglalkozott. Sok esetben elmarasztalták a társulatot, okoskodva, primitíven kritizálták az előadásokat. Téri Árpád elég nehezen viselte el ezeket a dilettáns megjegyzéseket, de voltak fenntartásai az írott sajtóban megjelent kritikákkal, a színház műsorában változásokat követelőkkel szemben is.

A város és színháza

Hogy egy vidéki városban milyen szerepet tölt be egy színház, az függ a város kulturális életétől, az ott élő értelmiség érdeklődési körétől, a színházba látogató heterogén közönség ízlésvilágától. Nos Debrecenben az 1950-es évek elején kedvező széljárásban indult el a színház hajója. A moziban szovjet filmeket és új, de nagyon sematikus, silány magyar alkotásokat játszottak. Televízió nem volt, a rádió közvetített színházi előadásokat, zenét, de hát akkor még kevés rádió volt.

Debrecen iskolaváros, egyetemi város lévén nyitott a színház felé. S amikor egyértelművé vált, hogy egy új korszak kezdődött meg remek előadásokkal, a színházban sorjáztak a kiválóbbnál kiválóbb színészek, megalakult az operatársulat, a színházban gyarapodott a közönség. A nézők létszáma a bemutatók iránti érdeklődése mércét jelentett Téri Árpád színháza számára. A diákok, egyetemisták, a debreceniek tisztelték, ismerték, szerették színészeiket. Soha olyan ra-

jongás nem volt a városban a színészek, a művészek iránt, mint ezekben az esztendőkből. A város kulturális életének pótolhatatlan vesztesége, hogy az 1956-os forradalom után a társulat széthullott. Hogy miért, az már a következő évek krónikájához tartozik.

Megmaradtak viszont az emlékek, sőt azok mítosszá formálódtak. Az adott körülmények között értékteremtő, közönségcentrikus színház született Debrecenben saját operatársulattal, tánckarral.

A későbbiekben is voltak jó korszakai a színháznak, de a Téri-Vámos-korszak varázsa mindennél erősebb volt. Végül még valami: azért is volt igaz Téri színháza, mert a színész nem a diktatórikus, önmaga mutogató rendezők koncepcióinak végrehajtója volt, hanem igazi, önálló alkotó. Debrecen Thália-csillaga évekig ragyogott a színházi égbolton. A kor változott, a gépi művészet közben eláraszt mindent.

Ezért ez a csoda soha nem ismétlődhet meg, emberi volt, de az ég felé mutatott.

Hamlet: Mensáros László, Márkus László és Simor Erzsébet. R.: Téri Árpád (1956)

